

Jolanta Grotowska-Leder

POLITYCZNE POGLĄDY I POSTAWY AKTYWISTÓW ZSMP
(WYNIKI SONDAŻU)

Człowiek jest jednostką aktywną kreującą lub współkreującą siebie i otaczający go świat. Jedną z form życiowej aktywności człowieka jest jego aktywność społeczna. Wysoki poziom aktywności społecznej jest - zgodnie z koncepcją marksistowską - pożądanym elementem wzoru osobowego i socjalistycznego sposobu życia.

W literaturze przedmiotu stosuje się trzy sposoby definiowania pojęcia aktywność społeczna. Ujmowana szeroko jest tożsama z prospołeczną postawą wyrażającą się w trosce o interes innych ludzi, całych zbiorowości, w ujawnianiu nieprawidłowości, w poszukiwaniu nowych rozwiązań społecznych problemów oraz w uczestnictwie w różnego rodzaju organizacjach (społecznych, politycznych, gospodarczych)¹. Ujmowana wąsko sprowadza się do członkostwa jednostek w organizacjach społecznych². Istnieje również orientacja pośrednia, łącząca oba stanowiska. Rozumienie aktywności społecznej jako udziału w organizacjach społecznych sprzyja analizie zjawiska w ujęciu dynamicznym. Stosowane najczęściej w badaniach empirycz-

¹ K. D o k t ó r, K. O s t r o w s k i, Z. S u f i n, Tendencje rozwoju aktywności społeczno-politycznej w społeczeństwie socjalistycznym, [w:] Społeczeństwo a państwo socjalistyczne, red. J. Kowalski, Warszawa 1972; H. A n d r z e j c z a k, Społeczna aktywność - charakterystyka zjawiska, "Młodzież Polska" 1986, nr 2.

² J. K u l p i ń s k a, Społeczna aktywność pracowników przedsiębiorstwa przemysłowego, Wrocław 1969; W. W a r z y w o d a - K r u s z y ń s k a, Młodzi pracownicy: położenie społeczne a uczestnictwo w organizacjach społecznych w latach 1978-1981, Łódź 1985.

nych i opracowaniach statystycznych w różnych okresach umożliwia dokonywanie porównań w czasie.

Szczególne zainteresowanie zinstytucjonalizowaną działalnością społeczną wynika z jej znaczenia dla funkcjonowania społeczeństwa, poszczególnych grup i jednostek. W życiu każdego społeczeństwa istotne jest bowiem przygotowanie młodych roczników do pełnienia kierowniczych ról w różnych dziedzinach społecznej rzeczywistości. Z tego punktu widzenia ważnym elementem w procesie socjalizacji młodego pokolenia - obok instytucji typu: rodzina, szkoła, środki masowego przekazu - są organizacje młodzieżowe, inne organizacje społeczne i partie polityczne. Stwarzają one młodzieży możliwość: artykułowania i reprezentowania własnych interesów, uczestniczenia w działaniach uznawanych za ważne społecznie, uczestniczenia w programach społeczno-ekonomicznego rozwoju kraju, poznawania charakteru zachodzących w społeczeństwie zjawisk i procesów społecznych a więc kształtowania świadomości społecznej zgodnie z obowiązującą ideologią. W wymiarze indywidualnym organizacje społeczne są terenem nabywania doświadczeń w zakresie współpracy z innymi ludźmi, kierowania innymi.

W ukształtowanym na początku lat osiemdziesiątych ruchu młodzieżowym występują cztery w pełni samodzielne organizacje: Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej, Zrzeszenie Studentów Polskich i Związek Młodzieży Wiejskiej. Aktualnie wpływami ruchu młodzieżowego objęte jest 20% młodzieży polskiej w wieku od 7 do 35 lat³. Nie wszystkie jednak kategorie młodzieży uczestniczą w równym stopniu w ruchu młodzieżowym. Członkiem organizacji młodzieżowej jest co drugi uczeń, tylko co czwarty student i zaledwie co ósmy robotnik⁴.

Zainteresowanie młodzieży uczestnictwem w zinstytucjonalizowanym życiu publicznym, mierzone członkostwem w oficjalnie działających organizacjach wykazuje tendencje malejącą. Zdaniem M. Jarosz

³ Wyliczenia dokonano na podstawie: Rocznik Statystyczny 1987 r.; S. Seklecki, Społeczno-polityczna aktywność młodych w latach 80-tych, "Pokolenie" 1988, nr 6, s. 49.

⁴ Socjalistyczny ruch młodzieży skupia 40% młodzieży szkolnej, 26% studentów i 13% robotników.

proces ten zaznaczył się już w latach sześćdziesiątych⁵. Natomiast w młodym pokoleniu Polaków lat osiemdziesiątych tendencja ta uległa wyraźnemu przyspieszeniu. Ilustracją tezy są dane o liczebności dwóch najliczniejszych organizacji młodzieżowych: ZSMP i ZHP oraz młodzieży należącej do PZPR. W roku 1986 w stosunku do roku 1980 zmniejszyły się: liczba członków ZSMP o 25%, liczba członków ZHP o 35%, a liczba członków i kandydatów PZPR w wieku 18-29 lat - o 79%, podczas gdy w roku 1980 w stosunku do roku 1970 analogiczne dane kształtowały się następująco: stan liczebny ZSMP zmniejszył się o 15%, stan liczebny ZHP zwiększył się o 50% a udział młodzieży wśród członków PZPR zwiększył się o 17% (tab. 1). Przyczyn tego stanu rzeczy jest wiele, bowiem uwarunkowania aktywności społecznej są złożone. Zależą zarówno od czynników subiektywnych, związanych bezpośrednio z jednostką, jak i obiektywnych, tkwiących w otaczającej człowieka rzeczywistości społecznej. Wśród czynników subiektywnych do pierwszoplanowych należą: system uznawanych wartości i ściśle z nimi związany światopogląd oraz indywidualne zainteresowania jednostek będące pochodną osobistych doświadczeń życiowych kolejnych roczników. W grupie czynników obiektywnych na czoło wysuwają się: ogólna sytuacja społeczna, polityczna, ekonomiczna, w jakiej żyje młode pokolenie, i sytuacja w ruchu młodzieżowym. Jest to analityczny podział czynników. W rzeczywistości społecznej wszystkie wymieniane wyżej sfery wzajemnie się zająbiają. Indywidualne doświadczenia życiowe jednostek zależą od społecznej praktyki w ujęciu makrostrukturalnym. Określa ona także, podobnie jak światopogląd jednostek, kształt i sytuację ruchu młodzieżowego.

Główną przyczyną sprawczą "odpływu" młodzieży z publicznego życia w Polsce w latach osiemdziesiątych jest przedłużający się kryzys społeczno-polityczno-ekonomiczny, którego pierwsze symptomy wystąpiły już w początkach lat siedemdziesiątych. Czasom kryzysów społecznych - podobnie jak okresom szybkich społeczno-politycznych przemian - towarzyszy społeczne niezadowolenie związane z niezaspokojeniem ważnych potrzeb życiowych jednostek, grup, zbiorowości.

⁵ M. J a r o s z, Bariery życiowe młodzieży, Warszawa 1986, s. 212.

Młodzież należy do tych kategorii społecznych, które szczególnie mocno odczuwają dolegliwość sytuacji kryzysowej, choć i w jej ramach występują znaczne zróżnicowania. Zdobyć odpowiedniego poziomu wykształcenia, zawodu, miejsca pracy zgodnego z posiadanymi kwalifikacjami, materialna organizacja życia, to podstawowe, elementarne potrzeby osób wkraczających w dorosłość. Natomiast sytuację młodzieży z przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych cechują:

- 1) nie zaspokojone potrzeby bytowe: materialne (niskie płace, niska podaż i wysokie ceny dóbr powszechnego użytku niezbędnych dla prawidłowej organizacji życia) i mieszkaniowe;
- 2) nie zrealizowane dążenia zawodowe (występująca powszechnie rozbieżność między kwalifikacjami zawodowymi młodzieży a wykonywaną pracą, zablokowane drogi awansu zawodowego poprzez obowiązującą "zasadę starszeństwa");
- 3) nie zaspokojone aspiracje edukacyjne (nierówność dostępu do wyższego wykształcenia przy utrzymującym się ciągle przekonaniu o dużym jego znaczeniu);
- 4) występująca rozbieżność między ideałami wpajanymi młodzieży w procesie socjalizacji a rzeczywistością.

We współczesnym pokoleniu młodzieży z roku na rok powiększa się rozdźwięk między oczekiwaniami - ukształtowanymi na bazie doświadczeń z czasów młodości lub jego wizji na określonym poziomie - a możliwością ich realizacji. Pogłębiające się niezadowolenie wazy na ocenach istniejącej rzeczywistości społecznej, warunkuje określone zachowania. Obserwuje się wśród części młodzieży nasilenie krytyki aktualnego porządku społeczno-politycznego, realnego socjalizmu i socjalizmu w ogóle. Współczesna młodzież krytykuje przede wszystkim przedłużający się kryzys i realizację reformy gospodarczej. Natomiast w sferze zachowań występuje z jednej strony ich radykalizacja, z drugiej manifestacja niezaangażowania, nieuczestniczenia w życiu politycznym. Wyrazem drugiej postawy jest zamykanie się młodzieży w małych grupach społecznych (rodzina, kręgi przyjacielskie) i jej szczególna dbałość o własne, osobiste interesy, zwłaszcza materialne. Wartości prospołecznego zaangażowania tracą wyraźnie na znaczeniu.

Warto w tym miejscu dodać, że prywatyzacja życia nie jest tylko cechą współczesnej młodzieży polskiej. Również na Zachodzie obser-

wuje się "niechęć młodzieży do wielkich organizacji z rozbudowanymi biurokratycznymi strukturami"⁶. Przedłużający się w naszym kraju kryzys społeczny wzmacnia więc tendencje charakterystyczne dla młodzieży końca XX wieku. W tym kontekście znamienne są powody bierności organizacyjnej wskazane przez samą młodzież. Prawie połowa uczniów reprezentujących wszystkie typy szkół ponadpodstawowych w kraju podała inne zainteresowania lub brak czasu na społeczną działalność a znaczący ich odsetek (11,5%) wyrażał przekonanie o pozorności działań w organizacjach społecznych⁷.

Drugim istotnym czynnikiem wpływającym na postawy niezaangażowania młodzieży w życiu publicznym jest zaistniała po 1980 r. sytuacja w ruchu młodzieżowym. Wydarzenia posierpniowe zaważyły na zorganizowaniu ruchu młodzieżowego. Aktywizacja opozycyjnych sił politycznych, których przedmiotem działania stała się również młodzież, przyczyniła się do rozwoju działalności organizacji młodzieżowych związanych z kościołem (np. "Światło - Życie") i do powstania związków o wyraźnie antysocjalistycznym obliczu (NZS). Prowadzona przez nie krytyka sytuacji w kraju, atrakcyjne formy pracy z młodzieżą (na szczególną uwagę zasługują formy pracy stosowane w organizacjach działających w ramach kościoła rzymsko-katolickiego, np. ruch oazowy, środowiskowe pielgrzymki) trafiały na podatny grunt niezadowolonej części młodego pokolenia. W ten sposób związki te stały się konkurencyjne dla formalnie istniejących organizacji. Jednocześnie z działających dotychczas związków o profilu socjalistycznym wyodrębniły się: Związek Młodzieży Demokratycznej i Polski Związek Akademicki, koncentrując się na specyficznych interesach zrzeszonej w nich młodzieży. Zaistniała dekompozycja ruchu młodzieżowego w sferze ideologicznej, politycznej i organizacyjnej określiła możliwości działania każdej z formalnie istniejących organizacji w ówczesnych warunkach społeczno-politycznych. Ograniczanie się w ramach poszczególnych ugrupowań młodzie-

⁶ E. Lewandowski, Postawy dominujące wśród młodzieży, "Młodzież Polska" 1987, nr 3-4 (5-6), s. 55.

⁷ S. Bok-Bednarek, I. Głuchowska, M. Kłosiński, Z. Lubowicz, E. Czarnocka, D. Kocięcka, Dążenia życiowe młodzieży szkolnej, "Młodzież Polska" 1986, nr 1, s. 104.

zowych do problemów własnych członków, wyraźne różnice polityczne nie sprzyjały współpracy. Osłabiło to podmiotowość wszystkich organizacji młodzieżowych i ich zdolność do reprezentowania wspólnych przecież w wielu wymiarach życia interesów młodego pokolenia.

Funkcjonowanie organizacji młodzieżowej, obok zewnętrznych warunkowań, zależy od niej samej, jej programu, stosunków wewnątrzorganizacyjnych i aktywności jej członków. Najliczniejszą organizacją młodzieżową w Polsce, obok ZHP, jest ZSMP. Zrzesza 1 504 267 osób w wieku 15-35 lat⁸. Powstały w 1976 r. na Kongresie Młodzieży Polskiej, Związek zajmuje szczególne miejsce wśród organizacji młodzieżowych i w strukturze politycznej naszego społeczeństwa - jest realizatorem polityki PZPR w stosunku do młodzieży, jest także kadrowym jej "zapleczem".

ZSMP jest organizacją ideowo-polityczną typu leninowskiego. Leninowskie zasady ruchu młodzieżowego znajdują odzwierciedlenie w przyjętych celach, zasadach, kierunkach działania i w strukturze organizacyjnej Związku. Naczelnym celem Związku jest wychowanie młodego pokolenia w ideałach socjalistycznych i przygotowanie młodzieży do czynnego udziału w społeczno-politycznym życiu kraju. Polityczny charakter organizacji określają podstawowe trzy zasady: 1) pełna akceptacja socjalistycznego ustroju państwa; 2) uznanie ideowego i politycznego kierownictwa PZPR w ruchu młodzieżowym; 3) aktywny udział młodzieży w życiu politycznym, społecznym i kulturalnym.

ZSMP rozpoczęło działalność w bardzo trudnych ogólnospołecznych warunkach. Już w pierwszych latach funkcjonowania organizacji zaznaczyła się w niej rozbieżność między przyjętymi celami i zadaniami a oczekiwaniami i potrzebami członków. Wypracowany wówczas optymistyczny program okazał się nie dostosowany do realiów życia społecznego i sytuacji w środowisku młodzieży. Położono w nim główny akcent na realizację celów ideowo-politycznych PZPR i na wychowanie przez pracę rozumiane jako czynny udział w wykonywaniu ogólnospołecznych zadań. Mniejszą zaś wagę przywiązano do rzecznicstwa interesów młodzieży oraz działalności kulturalno-sportowo-turystycznej. Niewłaściwie prowadzona akcja szkoleniowa - akcen-

⁸ S. Seklecki, op. cit., s. 49.

tująca jednostronny obraz procesów społecznych i historycznych - w konfrontacji z praktyką rodziła zwątpienie i sprzyjała kształtowaniu się wśród członków poglądów oficjalnych i prywatnych. Na sukces nie mogła również liczyć koncepcja wychowania przez pracę. Pomimo szeregu inicjatyw (m. in. patronaty nad inwestycjami), ale w sytuacji pogarszającego się stanu gospodarki i zawężania się możliwości zaspokajania potrzeb młodzieży, organizacja nie mogła zrealizować przyjętego wówczas programu. ZSMP nie spełniał oczekiwań członków i postrzegany był jako element krytykowanego układu politycznego, tracąc wyraźnie na znaczeniu. Naturalną konsekwencją sytuacji było zmniejszanie się stanu liczebnego organizacji (w latach 1975-1982 o prawie 600 tys. tzn. o 1/4). Zmniejszyła się także aktywność i ideowość tych członków organizacji, którzy pomimo kryzysu zdecydowali się w niej pozostać.

Bieżącą pracą związku kieruje aktyw tzn. najbardziej czynni, społecznie i politycznie wyrobieni członkowie. Do aktywu organizacji należą osoby pełniące określone funkcje, a więc przewodniczący i członkowie władz różnych szczebli. Aktywistami są również niefunkcyjni członkowie wyróżniający się w pracy organizacyjnej. Najaktywniejsi członkowie związku młodzieżowego pełnią w nim potrójną rolę. Uczestnicząc w zebraniach i naradach władz różnych szczebli reprezentują organizację i zrzeszoną w niej młodzież na zewnątrz. Są realizatorami polityki związku - planują i organizują codzienne zadania wynikające z przyjętych kierunków działania, nadają ton pracy organizacyjnej. Od ich umiejętności i inwencji w dużej mierze zależy atrakcyjność i skuteczność działania organizacji w płaszczyźnie zaspokajania różnorodnych potrzeb i oczekiwań młodzieży. Realizując jedno z podstawowych zadań - kształtowanie socjalistycznej świadomości młodzieży - są również wychowawcami. To oni zajmują się organizacją szkoleń, planują ich tematykę, zapraszają prelegentów. Często sami prowadzą merytoryczne zajęcia dla niższych instancji związkowych. Jednocześnie, poprzez codzienny kontakt z młodzieżą, w toku bieżącej zróżnicowanej działalności kształtują oceny, wpływają na zachowania swoich kolegów, stając się niejednokrotnie wzorem do naśladowania dla nich.

Prawidłowe wypełnianie tej złożonej roli wymaga od aktywistów szeregu cech: sprawności organizacyjnej, umiejętności nawiązywa-

nia kontaktów, podejmowania decyzji, a w szczególności określonej postawy, także postawy politycznej. Pożądaną postawę członka organizacji określa statut. Stanowi on, że zetesempowiec winien charakteryzować się: ideowością, patriotyzmem, internacjonalizmem, zaangażowaniem w sprawy własnego środowiska i kraju oraz dobrą pracą, koleżeńskością, wrażliwością, poczuciem odpowiedzialności za własne słowa i czyny, aktywnością kulturalną⁹. Jest to postawa postulowana. Praktyka wskazuje, że życie społeczne zwykle odbiega od projektowanych jego obrazów. Jaki w rzeczywistości jest współczesny aktywista?

Jest to pytanie ważne, tak w kontekście pełnionych przez niego w Związku ról, określających również organizację jako całość na zewnątrz, jak również w odniesieniu do jego aktualnej i przyszłej roli w społeczeństwie. Członkowie, a w szczególności działacze organizacji młodzieżowej, są bowiem potencjalnymi kandydatami do pełnienia w dorosłym życiu ważnych funkcji społeczno-politycznych.

Jest sporo opracowań z zakresu różnych sfer życia młodzieży: warunków pracy i nauki, stosunkowo często światopoglądu, postaw politycznych. Nie penetrowano jednak w równym stopniu wszystkich środowisk młodzieżowych. Analiza badań nad młodzieżą polską przeprowadzona przez B. Gołębiowskiego wskazuje, że stosunkowo często zajmowano się młodzieżą szkolną i studencką, rzadziej pracującą. Zaledwie pojedyncze badania podejmowały problematykę ruchu młodzieżowego¹⁰. W ostatnim czasie ukazało się kilka prac poświęconych aktywności społecznej i politycznej młodzieży, organizacjom młodzieżowym i ich miejscu w strukturze społeczno-politycznej współczesnego społeczeństwa polskiego¹¹. Dotychczasowe wyniki badań przynoszą jednak niewiele informacji na temat aktywistów or-

⁹ Statut ZSMP, s. 27-30.

¹⁰ B. Gołębiowski, Stan, potrzeby i perspektywy badań, "Pokolenia" 1979, nr 2, s. 43-57.

¹¹ J. Miłoś, Państwo a organizacje młodzieżowe w Polsce Ludowej, Warszawa 1979 r.; M. Karwat, W. Milanowski, Młodzież, ruch młodzieżowy, polityka, Szczecin 1981; W. Milanowski, Ruch młodzieżowy w latach 70-tych, "Pokolenia" 1983, nr 3; W. Warzywoda-Kruszyńska, op. cit.

organizacji młodzieżowych¹². Uczestnictwo w jednym z obozów szkoleniowych w ramach Centralnej Szkoły Aktywu, organizowanej przez Zarząd Główny ZSMP, w lutym 1984 r. pozwoliło autorce bliżej poznać tę kategorię członków. Sondaż obejmował 100 działaczy ZSMP z terenu województwa sieradzkiego. Wśród ankietowanych byli przewodniczący prawie wszystkich miejskich i gminnych zarządów (łącznie 50 osób), członkowie ZW ZSMP, komisji rewizyjnej i sądu koleżeńskiego (35 osób) oraz kilku najaktywniejszych i najnieaktywniejszych członków Związku.

Rolniczo-przemysłowy charakter województwa sieradzkiego określa społeczno-demograficzne cechy członków i aktywistów ZSMP: 2/3 członków i nieco więcej działaczy organizacji mieszka na wsi. Aktywistami sieradzkiej organizacji są przede wszystkim młodzi pracownicy (70% ogółu badanych). Młodzież szkolna, mimo że tak licznie reprezentowana wśród członków (prawie 50%), nie włącza się aktywniej w działalność organizacyjną w ramach ZSMP - stanowi 20% działaczy. Być może jest to związane z możliwością aktywnego działania w szkolnych strukturach: organizacjach i kołach zainteresowań. Odsetek działaczy - rolników indywidualnych jest nieco niższy wśród ogółu aktywistów niż ich udział w ogólnej liczbie członków. Zaledwie co dziesiąty aktywista to osoba prowadząca własne gospodarstwo rolne. Prawdopodobnie charakter wykonywanej pracy nie sprzyja poświęcaniu czasu na działalność organizacyjną, a dodatkowym czynnikiem może być utrudniony, ze względu na miejsce zamieszkania, kontakt z lokalnymi ogniwami organizacji.

Funkcje kierownicze pełnią zazwyczaj bardziej doświadczeni członkowie, legitymujący się dłuższym stażem organizacyjnym. Stąd też struktura wieku aktywistów jest nieco odmienna od struktury wieku ogółu członków. Wśród działaczy występuje nadreprezentacja osób w wieku 30-35 lat (czterokrotna w stosunku do ich udziału w ogóle członków) i osób w wieku 25-29 lat (prawie dwukrotna). Natomiast osoby liczące poniżej 20 lat są prawie trzykrotnie niedoreprezentowane. Kobiety stanowiące mniej niż połowę członków

¹² W. L. N o w a k, Poglądy wiejskich aktywistów, "Młodzież Polska" 1986, nr 1; W. A d a m s k i, Sprawozdanie z badań przeprowadzonych w Zakładzie Badań nad Młodzieżą przy WSNS, Maszynopis.

ZSMP w województwie sieradzkim znacznie częściej niż mężczyźni należą do aktywu tej organizacji. Zwraca uwagę korzystna, jak na środowisko wiejskie, struktura wykształcenia aktywistów - połowa legitymuje się wykształceniem średnim a 16% pomaturalnym. Blisko połowa badanych pracuje na stanowiskach administracyjno-biurowych w zakładach przemysłowych i instytucjach gminnych typu: Gminna Spółdzielnia "Samopomoc Chłopska", Spółdzielnia Kółek Rolniczych, Urząd Gminny. Niewielka część pracuje w instytucjach służby zdrowia i placówkach oświatowo-wychowawczych. ZSMP w województwie sieradzkim jest terenem aktywności przede wszystkim młodzieży wywodzącej się ze środowiska chłopskiego i robotniczego. Ponad połowa badanych legitymuje się pochodzeniem chłopskim i chłopo-robotniczym, co trzeci wywodzi się z rodziny robotniczej, zaledwie co dziesiąty z warstwy inteligenckiej. Działaczami organizacji są najczęściej młodzi urzędnicy wywodzący się ze środowiska chłopskiego, o średnim poziomie wykształcenia. Wskazuje to z jednej strony na społeczną bazę rekrutacji członków do ZSMP, ale także uzasadnia - w jakimś stopniu - reprezentowane przez nich poglądy i postawy.

Przeprowadzona ankieta w dużej swej części dotyczyła poglądów i postaw politycznych. Pytano aktywistów o ich stosunek do socjalizmu, perspektyw rozwoju ustroju politycznego w kraju, przedstawicieli władzy i opozycji, aktualnej sytuacji na świecie i miejsca Polski w międzynarodowych układach. Respondenci określali także swój stosunek do religii. Zebrany materiał jest ogólną charakterystyką stosunku badanych do wielu ważnych zagadnień społeczno-politycznych kraju. Metoda audytoryjna oraz technika pytań zamkniętych nie pozwalają ocenić stopnia wieloznaczności niektórych pytań i pytań ankiety w odbiorze respondentów. Także niewielka liczebność próby i świadomość relacji między poglądami a zachowaniami - łatwiej jest zwerbalizować stanowisko, zadeklarować poparcie lub sprzeciw niż podjąć konkretne działanie, któremu towarzyszą określone społeczne skutki - powodują, że interpretacja uzyskanych wyników może mieć jedynie status wniosków hipotetycznych.

Opracowania naukowe i artykuły publicystyczne z lat osiemdziesiątych podkreślają, że wśród znacznej części młodzieży nastąpiła utrata wiary w podstawowe wartości socjalizmu, a przede wszystkim w praktykę budownictwa socjalistycznego w naszym kraju. Jednocześnie

nie młodych Polaków cechuje bezideowość, brak zainteresowania sprawami politycznymi, brak chęci do ich gruntownego poznania. Wskazuje się na niski poziom wiedzy historycznej i politycznej wśród młodzieży. Z badań przeprowadzonych wśród studentów UŁ i uczniów łódzkich szkół średnich wynika, że postrzegają oni proces społeczno-historyczny jako efekt życzeń i pomysłów władzy, zaś w ocenach porządku społeczno-politycznego dominują emocje i mity¹³. Analiza odpowiedzi udzielonych na pytania dotyczące politycznych aspektów życia dowodzi, że dość duża część (62%) działaczy ZSMP opowiedziała się za dalszym rozwojem stosunków socjalistycznych w naszym kraju. Pomimo dużych społecznych emocji towarzyszących decyzji rządu o wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce - 71% aktywistów poparło to rozwiązanie. Wydane się, że na prezentowanych opiniach wyraźnie zaważył czas, w którym przeprowadzono sondaż. Rok 1984 charakteryzował się względną stabilizacją życia społecznego w kraju.

Więcej zwolenników dalszego rozwoju stosunków socjalistycznych w Polsce było wśród funkcyjnych wywodzących się ze środowiska inteligenckiego, najmniej zaś wśród osób pochodzenia chłopskiego i najlepiej sytuowanych. Okazało się jednocześnie, że im wyższy poziom wykształcenia reprezentował aktywista, tym częściej pozytywnie oceniał perspektywy budownictwa socjalistycznego w społeczeństwie polskim.

Znacząca grupa badanych (1/3) wyrażała pogląd, że większość naszych fabryk i zakładów powinno się przekazać w ręce prywatne i stworzyć silny prywatny sektor. Stanowisko takie prezentowali głównie aktywiści, którzy nie wiązali przyszłości Polski z dalszym rozwojem stosunków socjalistycznych (ponad 1/5 ogółu badanych) i jako lepszy dla naszego kraju uznawali ustrój kapitalistyczny (15% ogółu). Były to przede wszystkim osoby związane z sektorem prywatnym, rzemieślnicy i rolnicy indywidualni.

Zwraca uwagę fakt, że wielu aktywistów ZSMP (w poszczególnych pytaniach od 15 do 40% badanych) nie odpowiedziało na postawione w ankiecie pytania dotyczące zjawisk politycznych. Ocena tego faktu nie jest prosta. Trudno powiedzieć, czy jest to potwierdzenie tezy

¹³ E. Lewandowski, Jaka jest młodzież? "Odgłosy" 1985, nr 39 (1435), nr 40 (1436).

o apolityczności współczesnej młodzieży, czy jest to grupa działaczy, którzy z różnych względów nie chcieli uzewnętrznić swojego stanowiska, czy też inne czynniki zdecydowały o wyborze tej możliwości odpowiedzi. Warto w tym miejscu podkreślić, że w rozmowach nieformalnych uczestnicy sondażu często wyrażali chęć i potrzebę dyskusji na tematy polityczne. Byli zainteresowani poruszoną problematyką. Można więc sądzić, że młodzież oczekuje stawiania takich problemów, ale nie jest jeszcze dostatecznie - przynajmniej jej część - przygotowana do zajęcia określonego stanowiska. Przyczyny tego stanu rzeczy tkwią być może w - ograniczonej - rodzinnej i środowiskowej tradycji uczestniczenia w dyskusjach na tematy polityczne, jak również w niedostatecznej wiedzy z zakresu najnowszej historii Polski.

Akceptacja instytucji władzy w młodym pokoleniu jest niewielka, podobnie jak tzw. opozycji. Porównanie wyników sondażu z danymi uzyskanymi w badaniach przeprowadzonych w tym samym czasie w środowisku młodzieży uczącej się i studiującej wskazuje, że najaktywniejsi członkowie ZSMP nieco częściej wyrażali poparcie dla ówczesnego rządu W. Jaruzelskiego (pozytywnych ocen wśród członków ZSMP było 55%, w grupie porównawczej 46%) i negatywniej oceniali NSZZ "Solidarność" i jego działaczy (negatywnych ocen było odpowiednio 19% i 10%).

Więcej było wśród aktywistów osób akceptujących rozwiązanie ustrojowe w Polsce niż wśród ich uczących się i studiujących rówieśników. Podobnie jak studenci, działacze ZSMP widzieli poprawę sytuacji w Polsce poprzez wzrost dyscypliny społecznej za sprawą określonych działań rządu (ponad 75% badanych w obu grupach).

Ocena sytuacji politycznej w kraju wiąże się z określonym stosunkiem do ojczyzny i państwa, w którym żyją. Deklaracja programowa ZSMP stanowi, że najwyższą powinnością członków jest "patriotyzm wyrażający się w głębokim umiłowaniu Ojczyzny, poszanowaniu historii i tradycji Narodu, szacunku dla symboli narodowych...". Mierząc postawę patriotyzmu deklarowaną chęcią wyjazdu na stałe do innego kraju okazało się, że aktywiści ZSMP w zdecydowanej większości (76%) chcieli pozostać w Polsce. Dwukrotnie częściej reprezentowali taką postawę niż ich uczący się i studiujący rówieśnicy. Można więc sądzić, że mimo kryzysu społeczno-ekonomicznego zetesempowscy działacze widzą możliwość "urządzenia" swojego życia

w Polsce. Nie bez znaczenia jest tu także fakt, że większość badanych stanowili mieszkańcy wsi, których - mimo zaistniałych na wsi przeobrażeń - cechuje większa statyczność życia.

Ideologia polskich organizacji młodzieżowych opiera się na założeniach internacjonalizmu. Postawa internacjonalistyczna polega na zespoleniu rozumienia interesów, dążeń i celów narodu ze zdecydowanym opowiadaniem się po stronie sił postępu, wolności, pokoju i socjalizmu we współczesnym świecie. Zadaniem członków ZSMP jest więc udział w walce o pokój na świecie, a jednym z jej wskaźników ocena aktualnego zagrożenia wojennego. Porównawcza analiza rezultatów międzynarodowych wykazała, że młodzi Polacy w kwestii utrzymania pokoju na świecie byli w połowie lat siedemdziesiątych bardziej optymistyczni niż inne narody¹⁴. Również współczesna młodzież, żyjąc w czasach napiętej sytuacji międzynarodowej, nie odczuwa dużego zagrożenia wojną. Co prawda połowa badanych uważała, że może dojść do wybuchu wojny atomowej między głównymi mocarstwami (badania przeprowadzono przed normalizacją stosunków między ZSRR a USA w latach osiemdziesiątych), ale niewielu spośród nich (10%) wśród obaw co do swojej przyszłości wskazywało zagrożenie wojenne. Bardziej optymistyczne oceny aktywistów w stosunku do studentów zdają się pozostawać w związku z niektórymi ich cechami społeczno-demograficznymi. Optymizm w ocenie sytuacji życiowej jest najczęściej udziałem ludzi o średnim poziomie wykształcenia, mieszkających na wsi¹⁵.

Miernikiem internacjonalizmu jest stosunek do ZSRR i układu sił politycznych na świecie. Stanowisko większości aktywistów w odniesieniu do sytuacji politycznej na świecie i miejsca Polski w międzynarodowych układach było zgodne z polityką zagraniczną naszego państwa. Prawie 60% opowiedziało się za sojuszem ze Związkiem Radzieckim i tyle samo było przeciwnych ewentualnej przynależności do NATO. Prawie wszyscy podkreślali, że mający miejsce w czasie badań wzrost napięcia na świecie jest wynikiem polityki Stanów Zjednoczonych, zaś wśród państw walczących o pokój na pierwszych miejscach wskazywali ZSRR i Indie.

¹⁴ A. S i c i ń s k i, Młodzi w roku 2000, Warszawa 1975, s. 79.

¹⁵ A. S i c i ń s k i, op. cit.

Mówiąc o postawach politycznych młodzieży nie sposób pominąć zagadnień światopoglądowych. Historia nasza wskazuje, że przez stulecia kościół katolicki w Polsce miał praktycznie monopol w kształtowaniu światopoglądu i poza nielicznymi odłamami całe społeczeństwo polskie pozostawało w kręgu oddziaływania filozofii i etyki chrześcijańskiej. Nadto we współczesnej Polsce religia przestała pełnić tylko zadania mające na celu określanie relacji między jednostkami, grupami w wymiarze życia społeczno-moralnego. Wkroczyła, za sprawą instytucji kościelnych, do życia politycznego i poprzez działania kleru dąży do uzyskania wpływu na oblicze polityczne młodego pokolenia. Ciągłe więc, mimo postępujących procesów laicyzacyjnych w wielu dziedzinach życia, utrzymuje się wysoki odsetek osób uznających zasady religii katolickiej. Również zdecydowana większość zetempowców biorących udział w badaniu deklarowała się jako mniej lub bardziej wierząca. Specyfika tej młodzieży w kwestii jej stosunku do religii sprowadza się do dwóch elementów. Sondaż obejmował grupę aktywistów ZSMP. Wydaje się więc, iż w mniejszym stopniu winni oni akcentować światopogląd chrześcijański. Fakt, że jest inaczej można wyjaśnić następująco: stosunek do religii skorelowany jest wyraźnie z takimi cechami jak: płeć, pochodzenie społeczne, poziom urbanizacji środowiska oraz poziom wykształcenia. Wcześniejsze badania dowiodły, że kobiety, osoby pochodzące ze wsi lub z małych miast są bardziej religijne niż mężczyźni i mieszkańcy dużych miast. Inteligencji są częściej niewierzący niż osoby z innych grup pochodzeniowych i im wyższy poziom wykształcenia tym mniejsza religijność. Dodatkowym wyjaśnieniem wysokiego odsetka wierzących wśród aktywistów ZSMP jest odwołanie się do cech masowego związku młodzieży, jakim niewątpliwie jest ZSMP. Masowy związek przyjmuje w swoje szeregi tych, którzy niekoniecznie mają skryształizowany światopogląd w pełni zgodny z ideologią marksistowsko-leninowską, ale wyrażają gotowość do zaakceptowania i realizowania programu związku. Statut ZSMP w tej kwestii stanowi: "Jesteśmy organizacją, otwartą dla każdego młodego człowieka, oddanego sprawie socjalistycznej Polski, bez względu na pochodzenie społeczne, światopogląd, miejsce zamieszkania, pracy lub nauki..." Podkreślić należy, że zasada masowości związku młodzieży jest zgodna z leninowską koncepcją ruchu młodzieżowego. Zakłada, iż organizacja młodzieżowa w toku działalności ideowo-wy-

chowawczej kształtuje poglądy i postawy młodych zgodnie z potrzebami społeczeństwa socjalistycznego.

Drugim istotnym elementem stosunku młodych do religii jest, jak wykazują badania, daleko idąca niekonsekwencja. Odnosi się to zarówno do przekonań znacznej liczby osób deklarujących przynależność do grupy wyznaniowej, nie akceptującej równocześnie całego szeregu dogmatów, które są podstawowe z punktu widzenia doktryny religijnej, jak również do zachowań związanych z przekonaniami. Prawidłowość ta znalazła również potwierdzenie w badanej grupie aktywistów. Ponad połowa deklarujących się jako wierzący stwierdziła, że uczestniczy w praktykach religijnych nieregularnie lub nie uczestniczy w nich wcale. Natomiast wśród celów i wartości życiowych, które młodzi ludzie pragną osiągnąć, wartości religijne typu: zbawienie duszy i czyste sumienie zajmowały ostatnie miejsce. Jednocześnie zaledwie co trzecia osoba wybrała katolicki ideał życia. Religijność młodych można więc określić przymiotnikami: pozorna, emocjonalna a nawet płytka. Tak jak całe społeczeństwo, aktywiści ZSMP żyją w określonej sytuacji społecznej. Nie bez wpływu na deklarowany przez nich stosunek do religii miały wydarzenia ostatnich dziesięciu lat: wybór papieża Polaka i czasy kryzysu społeczno-gospodarczego sprzyjające poszukiwaniu rozwiązań trudnych sytuacji poprzez odwoływanie się do czynników metafizycznych.

Współcześni działacze organizacji młodzieżowej reprezentują wiele cech charakterystycznych dla całej populacji młodych Polaków, szczególnie w odniesieniu do preferowanych wartości życiowych, ale również w kwestii ich stosunku do religii. Najbardziej cenią wartości egzystencjalno-afiliacyjne (hierarchia uznawanych przez nich wartości była następująca: 1. dobre zdrowie, 2. wielka odwzajemniona miłość, 3. udane życie rodzinne, 4. życie pełne przygód i podróży), nie aspirują do podnoszenia poziomu wykształcenia. Z punktu widzenia orientacji światopoglądowej i uznawanego katalogu wartości cechuje ich specyficzna synteza postawy chrześcijańskiej i socjalistycznej, podobnie jak całą polską młodzież lat osiemdziesiątych.

Socjalistyczne związki młodzieży są przedłużeniem ideowo-politycznej działalności partii komunistycznej w środowisku młodzieżowym. Członkowie organizacji, w szczególności ich działacze winni

się wyróżniać wyższym stopniem upolitycznienia i ideowością odpowiadającą ideologii socjalistycznej. Odwołanie się do koncepcji H. Marcinkowskiego, która zakłada, że sama przynależność do takich organizacji jak: PZPR, ZSL czy ZSMP świadczy o wyższej niż przeciętna świadomości politycznej¹⁶ wskazywałoby, że w 1986 r. co piąty młody Polak reprezentował tak określony poziom świadomości politycznej. Jest to zbyt ogólne potraktowanie zagadnienia szczególnie w odniesieniu do ZSMP, która w swoich założeniach nie stawia barier światopoglądowych. Wprawdzie przeważająca część działaczy ZSMP reprezentuje prosocjalistyczną postawę, na którą składają się akceptacja stosunków socjalistycznych w Polsce i dążenie do ich dalszego rozwoju. Są oni bardziej ideowi niż ich rówieśnicy. Jednocześnie - co wynika z innych badań - większość z nich cechuje konformistyczna (grupowa) orientacja moralna, na którą składają się m. in. silna identyfikacja z oczekiwaniami i normami społecznymi i zachowawczość postulowanych celów społecznych¹⁷.

Należy przypuszczać, że deklarowana przez aktywistów prosocjalistyczna postawa nie jest zbyt trwała. Dane uzyskane w przeprowadzonym sondażu wskazują, że zaledwie 15% zeteseupowskich działaczy należało do PZPR. Natomiast w skali kraju w ostatnich latach systematycznie maleje udział młodzieży wśród członków PZPR (1984 r. - 7,8%, 1985 r. - 7,5%, 1986 r. - 6,9%) i wśród nowo przyjętych do PZPR (1984 r. - 53,8%, 1985 r. - 49,2%, 1986 r. - 46,0%). Członkowie organizacji młodzieżowych stanowią tylko 50% kandydatów do PZPR¹⁸.

Zarysowana ogólnie sylwetka aktywisty ZSMP nie jest tylko skutkiem złego funkcjonowania mechanizmów rekrutacji członków do organizacji i na stanowiska w ruchu młodzieżowym. Kadrowa sytuacja w ZSMP jest ściśle związana z "kondycją" tej organizacji w zmieniającej się obecnie rzeczywistości społecznej. Formułą nadal określa-

¹⁶ H. Marcinkowski, Aktywność społeczno-polityczna młodzieży wiejskiej, Warszawa 1977, s. 79.

¹⁷ Typologia orientacji moralnych obejmuje kilka poziomów rozwoju moralnego: od najniższego - egocentrycznego, poprzez konformistyczny, społeczny do najwyższego - uniwersalnego. J. Kowalczyk, Orientacje moralne a dążenia życiowe, "Młodzież Polska" 1986, nr 2.

¹⁸ S. Seklecki, op. cit., s. 44-45.

Tabela 1

Udział młodzieży w niektórych organizacjach w latach 1970-1986

Wyszczególnienie	1970 r.	1975 r.	1980 r.	1982 r.	1984 r.	1985 r.	1986 r.
Członkowie ZSMP ogółem (w tys.)	2361,1 ^a	2022,3 ^a	1993,0	1471,4	1475,7	1491,4	1504,2
% młodzieży w wieku 15-35	22,5	17,3	16,2	12,1	12,3	12,6	12,8
Członkowie ZHP ogółem (w tys.)	2078,6	2680,3	3149,2	1878,4	1967,0	1993,2	2049,8
% młodzieży w wieku 10-35	14,9	18,7	21,3	12,7	12,8	12,5	14,4
Członkowie i kandydaci PZPR w wieku 18-29 lat (w tys.)	585,6	502,3	688,1	258,2	160,9	158,4	145,7
% ogółu członków PZPR	25,2	21,2	22,2	11,1	7,6	7,5	6,9

^a Członkowie ZSMP to suma członków ZMS i ZMW.

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS 1976 r., s. 23, 28; 1982 r., s. 26, 37; 1985 r., s. 30, 38; 1986 r., s. 29, 39; 1987 r., s. 31, 39.

jąca kształt socjalistycznych związków młodzieży - w tym głównie ZSMP - są wzory ZMP (daleko posunięta centralizacja, sztywna polityka kadrowa, sprawozdania, uchwały, akcje, zebrania, wnioski). W działalności organizacji młodzieżowych powielane są ciągle błędy ruchu młodzieżowego z wcześniejszych etapów, gdy przyjmowano dyrektywy i wzory pracy partyjnej bez ich interpretacji i adaptacji do potrzeb środowiska młodzieżowego. Partyjne programy - na ogół oderwane od rzeczywistości i nie realizowane konsekwentnie - określające zadania dla związków młodzieżowych powodowały, że te ostatnie oceniane były i są przez młodzież jako nieautentyczne¹⁹.

¹⁹ Krytyczną ocenę uchwał PZPR dotyczących spraw młodzieży przedstawia B. R a t u ś, Partia a młodzież, "Młodzież Polska" 1987, nr 3-4 (5-6).

Tabela 2

Członkowie i aktywiści ZSMP w woj. sieradzkim w 1984 r.
wg niektórych cech społeczno-demograficznych
(w liczbach względnych)^a

Cechy społeczno-demograficzne	Członkowie	Aktywiści
Płeć		
a) mężczyźni	54,4	31,0
b) kobiety	45,6	69,0
Wiek		
a) poniżej 16 lat	6,6	2,0
b) 16-19	40,4	13,0
c) 20-24	31,7	38,0
d) 25-29	17,3	30,0
e) 30-35	4,0	17,0
Wykształcenie		
a) podstawowe	23,0	8,0
b) zasadnicze zawodowe	32,0	26,0
c) średnie	29,0	50,0
d) pomaturalne	6,0	16,0
e) wyższe		-
Miejsce zamieszkania		
a) miasto	34,1	30,0
b) wieś	65,9	70,0
Przynależność organizacyjna		
a) PZPR	7,9	15,0
b) ZSL	1,6	4,0
c) SD	0,3	1,0
Kategorie zrzeszonej młodzieży:		
a) młodzież ucząca się	46,6	20,0
b) młodzież pracująca w sektorze uspołecznionym	39,2	70,0
c) rolnicy indywidualni	12,9	10,0

^a Sprawozdanie ZW ZSMP za 1984 r., wyniki sondażu.

Należy w tym miejscu dodać, iż w ZSMP podjęto na początku lat osiemdziesiątych działania zmierzające do eliminacji krytykowanych zjawisk w życiu związkowym: fasadowości związku, biurokratyzowania aparatu, nadmiernej centralizacji działań i ograniczania ról ciał społecznych na rzecz etatowych działaczy. W nowym programie obok zadań wynikających z funkcji inspirowania, kontroli i mobilizowania sił społecznych dla rozwiązywania problemów młodego pokolenia bardzo wyraźnie określono zadania o charakterze ideowo-wychowawczym, kulturalnym, rekreacyjnym, kształcącym. Dokonano również zmian w sferze organizacyjnej. Podniesiono rangę najniższych ogniw, położono akcent na oddolną inicjatywę. Mimo przeobrażeń nowy program nie uzyskał szerszej akceptacji w środowisku młodzieżowym (zahamowano jedynie odpływ członków). Skala przeprowadzonych zmian nie jest bowiem w pełni adekwatna do obecnej sytuacji w Polsce. ZSMP, podobnie jak inne formalnie działające organizacje młodzieżowe, nie potrafi szerzej włączyć się w nurt reformowania rzeczywistości społecznej, nie artykułuje w pełni interesów młodego pokolenia, pozostaje nadal "jakby wczorajsza" w ocenie zachodzących w kraju zjawisk i w metodach działania.

Przełamanie kryzysu działalności socjalistycznych związków młodzieży - przy istniejącej w nich sytuacji kadrowej i w sprzyjających obecnie warunkach legalizacji poszukiwanych przez młodzież nowych form samoorganizacji (przygotowywane prawo o stowarzyszeniach) - jest mało prawdopodobne. Przyszłe postawy młodzieży i kształt ruchu młodzieżowego zależą głównie od praktyki społecznej, zwłaszcza gospodarczej i politycznej. Z perspektywy naszego społeczeństwa socjalistycznego niezbędne jest podjęcie takich działań, aby zaistniały warunki dla powstania wielu organizacji młodzieżowych, odpowiadających dążeniom, oczekiwaniom, aspiracjom, interesom różnych grup młodzieży, które jednocześnie na miarę swoich możliwości i potrzeb mogłyby się włączyć w program reform społeczno-politycznych w kraju i w pełni realizować interesy zrzeszonej młodzieży.

Jolanta Grotowska-Leder

POLITICAL VIEWS AND ATTITUDES OF PSYU ACTIVISTS
RESEARCH RESULTS

The paper presents results of research on political views and attitudes of activists of Polish Socialist Youth Union (PSYU). While carrying out a dynamic analysis of participation of youth in the institutionalized public life in the years 1970-1986, the paper aims at the explanation of decreasing participation of the young generation in the youth organizations and Polish United Workers' Party. Special attention is paid to the problem of social, intra-organization and individual conditioning of political activity of the young. The study shows specific character of functioning of PSYU and simultaneously it describes political views and attitudes of the Union activists towards: socialism, prospects of the political system development, representatives of the Government and opposition, current situation in the world politics, the position of Poland in the world, and religion.

A comparative analysis of the data showed that leaders of youth organizations share many characteristic features with the whole population of young Poles, regarding both life values and religion.

Life attitudes of PSYU activists form a kind of synthesis of christian and socialist attitudes, however it see characteristic that their pro-socialist attitude is rather unstable.